

ԳՅՈՒՏԵՐԻ, ՀԱՅՏՆԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ՆՄՈՒՇՆԵՐԻ՝ ՈՐՊԵՍ ՈՉ ՆՅՈՒԹԱԿԱՆ ԱԿՏԻՎՆԵՐԻ ԱՐԺԵՔՆԵՐԻ ՈՐՈՇՄԱՆ ԿԻՐԱՌԱԿԱՆ ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐԸ

Մամիկոնյան Կ.Հ., Գալստյան Է.Լ.

Փորձաքննությունների ազգային բյուրո,
Երևան, Հայաստան

Գյուլերի, հայտնագործությունների և արդյունաբերական նմուշների (օգտակար մոդել, լավարարական առաջարկ, միկրոսխեմա, դիզայն)՝ որպես ոչ նյութական ակտիվների շուկայական արժեքի գնահատումն իր բարդությամբ հանդերձ իր մեջ ներառում է ոչ միայն ֆինանսական ցուցանիշների հաշվարկ, այլև կանխատեսումներ՝ կապված տեխնոլոգիական նորարարության կենսունակության, շուկայի պահանջարկի, իրավական պաշտպանության և տնտեսական արդյունավետության հետ:

Վերոնշյալի շրջանակներում հաշվապահական և ֆինանսատնտեսագիտական փորձաքննությունների նախաձեռնման նպատակը կայանում է՝ ոչ նյութական ակտիվների հնարավորինս շուկայականին ձգտող արդար տնտեսական արժեքի ձևավորման, վերջինովս պայմանավորված կազմակերպության ակտիվների կազմում դրա լիարժեք արտացոլման, և փաստորեն՝ նաև ներդրումային գրավչության տեսանկյունից ընկերության արժեքի ձևավորման թափանցիկության ապահովման հետ կապված խնդիրների հետազոտման մեջ:

Ներկայացված մոտեցումների խորապատկերին սույն հետազոտությամբ փորձ է արվել դիտարկել արդյունաբերական ձեռնարկությունների սեփականություն հանդիսացող ոչ նյութական ակտիվների որոշման կիրառական մեթոդաբանության որոշ հարցեր: Այս համատեքստում առաջարկվող բանաձևային մոդելը (բանաձևերի համակցված կիրառումը) հնարավորություն է տալիս ոչ միայն գնահատել տվյալ ակտիվի ներկայիս եկամտաբերությունը, այլև արտացոլել դրամական հոսքերի զարգացման միտումները ժամանակի ընթացքում: Այն, հիմնված դրամական հոսքերի դինամիկ փոփոխության և զեղչման համակցված կիրառման վրա, ունի գործնական նշանակություն՝ հատկապես կիրառական մեթոդաբանության առումով:

Բանալի բառեր. ոչ նյութական ակտիվ, գյուլ, հայտնագործություն, արդյունաբերական նմուշ, գնահատում, արժեքի որոշում, բանաձևային մոդել, տնտեսագիտական փորձաքննություն:

Տնտեսագիտական մտքի ներկայիս զարգացման պայմաններում ոչ նյութական ակտիվների դերը զգալիորեն աճել է՝ պայմանավորված նորարարական տնտեսության և

Թղթակցական հասցեն՝ Մամիկոնյան Կարեն Հովհաննեսի, տնտեսագիտության դոկտոր, դոցենտ, ՀՀ ԳԱԱ «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ի գիտական հետազոտությունների և տեխնիկական փորձարկումների համակարգման բաժնի պետ, տնտեսագիտական և հաշվապահական փորձաքննությունների բաժնի փորձագետ, ՀՀ, ք.Երևան, Իսակովի պող., 24, e-mail: mamikonyankaren@gmail.com

թվային միջավայրի գերակշռող ազդեցությամբ: Մտավոր սեփականության օբյեկտները (ՄՍՕ)՝ որպես կազմակերպությունների կողմից կառավարվող և տնտեսական շահ ստանալու ներուժ ունեցող ոչ նյութական ռեսուրսներ, արժանացել են առանձնահատուկ ուշադրության: Վերջին տարիների բազմաթիվ հետազոտություններում վերլուծվել են մտավոր ակտիվների՝ հատկապես կազմակերպության արժեքային շղթայում ունեցած ռազմավարական դերը [1]:

Տնտեսագիտական գրականության մեջ խորությամբ ուսումնասիրված են մտավոր սեփականության իրավական բնույթի և տնտեսական բովանդակության փոխկապակցվածությունները: Տվյալ ոլորտն ընդգրկող առավել թարմ գիտական աշխատանքների հրապարակումներում խորությամբ վերլուծվում են մտավոր սեփականության իրավական և տնտեսական բնույթը, կառավարման մեխանիզմները, հաշվառման և գնահատման մեթոդները: Հատկապես կարևորվում է հեղինակային և հարակից իրավունքների, արդյունաբերական սեփականության օբյեկտների, ինչպես օրինակ՝ ապրանքային նշանների, համակարգչային ծրագրերի, վեբ կայքերի, գյուտերի, հայտնագործությունների և արդյունաբերական նմուշների և այլ ոչ նյութական ակտիվների ներառումը կազմակերպությունների ընդհանուր ակտիվների կառուցվածքում: Այս համատեքստում ուշագրավ է հատկապես միջազգային փորձը, որն ընդգծում է մտավոր սեփականության օբյեկտների ռազմավարական կառավարումը՝ որպես ներդրումային գրավչության, եկամտաբերության և կապիտալի համալրման միջոց:

Մտավոր սեփականությունը ներկայացնում է համադրություն՝ իրավունքի, տեղեկատվության և նորարարական ներուժի, որը կարող է փոխակերպվել տնտեսական արժեքի [2]: Պետք է ընդունել, որ ժամանակակից հաշվապահական մոդելները հաճախ չեն արտացոլում մտավոր ակտիվների իրական արժեքները, ինչն ավելի է բարդացնում գնահատման և կառավարման գործընթացները [3]:

Հայաստանյան գիտական հարթակներում նույնպես դիտվում են այս ոլորտում հետազոտությունների արդյունքների հրապարակումների ակտիվացում՝ կապված մտավոր սեփականության օբյեկտների տնտեսական գնահատման և կառավարման խնդիրների լուծման հետ: Մասնավորապես, ներկայացվում է, որ մտավոր սեփականության՝ որպես տնտեսական ռեսուրսի, ամբողջական ներթափանցումը դատական հաշվապահական և ֆինանսատնտեսագիտական ոլորտներ պահանջում է հատուկ մեթոդական մոտեցումների մշակում՝ հաշվի առնելով ազգային իրավական դաշտի առանձնահատկությունները [4]:

Երկարաժամկետ տեսանկյունից ակնհայտ է, որ մտավոր սեփականության արդյունավետ կառավարումը, հաշվառումը և արժևորման մեխանիզմների ներդրումը դառնում են կազմակերպությունների մրցունակության, ներդրումային գրավչության և ֆինանսական կայունության հիմնական գործոններից: Այս հիմնավորմամբ էլ արդիական է դիտարկել մտավոր սեփականության օբյեկտի էությունը ոչ միայն իրավական դիրքերից, այլև որպես շուկայում չափելի և կառավարվող ոչ նյութական ակտիվ: Հետազոտական տվյալների համադրումը վկայում է, որ չնայած տարբեր երկրների օրենսդրական դաշտերում առկա սահմանումներին ու բնորոշումներին, ինչպես նաև ֆինանսատնտեսագիտական և

հաշվապահական մոտեցումների տարբերություններին, ընդհանուր միտումը (կամ դինամիկան) միանշանակ զգալի և տեսանելի է. մտավոր սեփականության օբյեկտները դիտվում են ոչ միայն որպես իրավական իրավունքներ, այլև՝ որպես արժեք ստեղծող տնտեսական ռեսուրսներ:

Այսպիսով, անհրաժեշտություն է առաջանում վերաիմաստավորելու և խորացնելու գիտական մոտեցումները մտավոր սեփականության էության և դրա տնտեսական դերի ուսումնասիրության հարցերում՝ ոչ նյութական ակտիվների կառավարման և արժևորման արդի մարտահրավերների և տնտեսական իրողությունների պայմաններում:

Ոչ նյութական ակտիվների ֆինանսատնտեսագիտական փորձագիտական հետազոտության նպատակը կայանում է՝ դրանց հնարավորինս շուկայականին ձգտող արդար տնտեսական արժեքի ձևավորման, վերջինովս պայմանավորված կազմակերպության ակտիվների կազմում դրա լիարժեք արտացոլման, և փաստորեն՝ ներդրումային թափանցիկության ու ներդրողների շահերի պաշտպանության տեսանկյունից նաև ընկերության իրական արժեքի ձևավորման ապահովման հետ կապված խնդիրների հետազոտման մեջ:

Ներկայացված մոտեցումների խորապատկերին ստորև փորձ է արվել դիտարկել արդյունաբերական ձեռնարկությունների սեփականություն հանդիսացող **գյուտերի, հայտնագործությունների և արդյունաբերական նմուշների** (օգտակար մոդել, լավարարական առաջարկ, միկրոսոփեմա, դիզայն) արժեքների որոշման կիրառական մեթոդաբանության որոշ հարցեր:

Ոչ նյութական ակտիվների, մասնավորապես՝ գյուտերի, հայտնագործությունների և արդյունաբերական նմուշների շուկայական արժեքների գնահատումը համարվում է տնտեսական գնահատման ամենաբարդ ուղղություններից մեկը, քանի որ այն իր մեջ ներառում է ոչ միայն ֆինանսական ցուցանիշների հաշվարկ, այլև բարդ կանխատեսումներ՝ կապված տեխնոլոգիական նորարարության կենսունակության, շուկայի պահանջարկի, իրավական պաշտպանության և տնտեսական արդյունավետության հետ:

Միջազգային պրակտիկայում շարունակաբար առաջարկվում են նոր մեթոդական լուծումներ, որոնք կիրառվում են կազմակերպությունների գյուտերի, հայտնագործությունների և արդյունաբերական նմուշների գնահատման համար: Ի հավելում վերը ներկայացվածի, գիտական շրջանակներն այս ուղղությամբ շարունակում են առաջարկել առավել ճշգրիտ ու գործնական մեթոդաբանական մշակումներ, որոնք կոչված են ապահովելու գնահատման թափանցիկ և հիմնավորված գործընթացները:

Հեղինակներից ոմանք գտնում են, որ ոչ նյութական ակտիվների հաշվառման վերաբերյալ գոյություն ունի տարբերակված մոտեցում, մասնավորապես՝ ոչ նյութական ակտիվների, մտավոր կապիտալի, գիտելիքային ակտիվների սահմանումների և դրանց դասակարգման դեպքում: Նրանք անհրաժեշտություն են տեսնում հաշվապահական հաշվառման այնպիսի մոդելների զարգացման հարցում, որոնք ավելի լավ կարտացոլեն ֆինանսական հաշվետվություններում ոչ նյութական ակտիվների արժեքը [5]: Ֆինանսական

հաշվետվությունների միջազգային ստանդարտների (IFRS) շրջանակներում ոչ նյութական ակտիվների արժևորման խնդիրների լուծման առումով ֆինանսական տեղեկատվության համապատասխանության և հուսալիության միջև հավասարակշռության ապահովումը շատ արդիական կարող է լինել գլոբալ շրջանակի պարագայում բարձրորակ ֆինանսական հաշվետվությունների ստեղծման համար: Այնուամենայնիվ, միջազգային ստանդարտների ընդունումն ու ոչ նյութական ակտիվների հաշվառման ներառումը հաշվապահական հաշվեկշիռներում նոր հարցեր են առաջադրել ֆինանսական տեղեկատվության հստակության և հուսալիության համադրության վերաբերյալ ռազմավարական որոշումներ կայացնելու համատեքստում [6]:

Մեկ այլ հեղինակի կողմից առաջարկվում է ոչ նյութական ակտիվների արժևորման մոդել՝ հիմնված պանելային տվյալների վրա: Մոդելը ներառում է արտադրության և ծախսերի ֆունկցիաների համադրություն՝ օգտագործելով ֆիքսված ազդեցությունների մոդելներ: Կատարված վերլուծությունները ցույց են տվել, որ ոչ նյութական ակտիվների արժեքը սերտորեն կապված է ոչ թե հաշվապահական արժեքի, այլ շուկայական արժեքի հետ [7]:

Ինչ վերաբերում է տնտեսության տարբեր ոլորտներում ընկերությունների ֆինանսական արդյունքների վրա մտավոր կապիտալի բաղադրիչների ազդեցությանը, ապա որոշ հեղինակներ էլ գտնում են, որ այդ բաղադրիչները չեն ստեղծում ինքնուրույն արժեք, այլ հատկապես դրանց ազդեցությունը մեծանում է, երբ համակցվում են այլ ակտիվների հետ: Այդուհանդերձ, ընկերությունները պետք զարգացնեն այն մտավոր կապիտալի բաղադրիչները, որոնք առավելապես նպաստում են ֆինանսական արդյունքների բարելավմանը [8]:

Վերջին տասնամյակում ակտիվորեն կիրառվում են նաև նորարարական այնպիսի մոդելներ, որոնք արհեստական բանականության և մեքենայական ուսուցման գործիքների ներառմամբ հնարավորություն են տալիս ավտոմատացնել արժեքի որոշման գործընթացն իրական ժամանակում՝ հիմնվելով տվյալների վերլուծության և կանխատեսման ալգորիթմների վրա: Հատկապես կարևոր է արժևորել արդյունաբերական ձեռնարկությունների սեփականություն հանդիսացող օգտակար մոդելներն ու լավարարական առաջարկները, քանի որ դրանք էական ազդեցություն ունեն կազմակերպության տեխնոլոգիական զարգացվածության և շուկայում մրցունակության մակարդակի վրա [9]:

Պետք է ընդգծել, որ գյուտերի, հայտնագործությունների և արդյունաբերական նմուշների՝ որպես ոչ նյութական ակտիվների արժեքի որոշումը պահանջում է համակցված մոտեցում, որն իր մեջ կարող է ներառել ինչպես դասական գնահատման մեթոդներ, այնպես էլ տվյալահեն և նորարարական գործիքներ: Գործնականում առավել կիրառելի են գնահատման հետևյալ հիմնական ուղղությունները.

1. *Շուկայական համեմատությունների մոտեցումը* կիրառվում է այն դեպքերում, երբ հնարավոր է, օրինակ, նույնատիպ արտոնագրերի կամ օգտագործման պայմանագրերի վերաբերյալ բաց տվյալների հավաքագրում:
2. *Եկամտային մոտեցումը* հիմնված է ՄՍՕ միջոցով առաջացող ապագա դրամական

հոսքերի կանխատեսման վրա: Գործնականում այս մեթոդը կիրառվում է այն ձեռնարկություններում, որտեղ, օրինակ, գյուտի կամ օգտակար մոդելի կիրառումը ուղղակիորեն կապվում է արտադրական ծախսերի նվազեցման կամ վաճառքի ծավալների աճի հետ:

3. *Ծախսային մոդելումը* կիրառելի է այն իրավիճակներում, երբ նորարարական լուծման շուկայական համարժեք գոյություն չունի: Այս մոտեցմամբ հաշվարկվում է, օրինակ, արդյունաբերական նմուշի ստեղծման, մշակման և փորձարկման իրական կամ փոխարինող արժեքը:
4. *Հիբրիդային մոդելները* համադրում են շուկայական, եկամտային և ծախսային մեթոդները՝ ապահովելով առավել հավաստի արդյունքներ (վերջին տարիներին նկատվում է հատկապես դրանց կիրառման աճ):
5. *Օգտագործման պայմանագրերն* իրենց կառուցվածքում ներառում են ոռոյալթիների չափանիշները, ժամկետները և օգտագործման սահմանափակումները:
6. *Արհեստական բանականության գործիքների* օգտագործմամբ, օրինակ, բազմաթիվ արտոնագրերով գործարքների տվյալներն ալգորիթմների միջոցով հնարավոր է համադրել և իրական ժամանակում առաջարկել արժեքային միջակայք:

Ինչպես կարելի էր ենթադրել՝ գյուտերի, հայտնագործությունների և արդյունաբերական նմուշների (դրանց արտոնագրերի, լիցենզիաների և օգտագործման այլ պայմանագրերի) արժեքների որոշման խնդիրը պահանջում է բազմակողմանի մոտեցում, որը համադրում է տեսական հիմքերը և գործնական մեխանիզմները: Միջազգային փորձը ցույց է տալիս, որ միայն դասական մեթոդաբանության կիրառումը բավարար չէ. անհրաժեշտ է ինտեգրել շուկայական համեմատություններ, եկամտային և ծախսային տարբեր մոդելներ, ինչպես նաև նորարարական տվյալահեն գործիքներ: Ընդհանուր առմամբ, նշված ոչ նյութական ակտիվների գնահատման, այն է՝ շուկայական արժեքների հաշվարկի գործնական քայլերը կայանում են հետևյալում.

- 1) Տվյալ ոչ նյութական ակտիվի վերաբերյալ իրավական և տնտեսական վերլուծություն:
- 2) Օգտագործման ժամկետի և իրավական պաշտպանության սահմանափակումների որոշում:
- 3) Ակնկալվող եկամուտների և ծախսերի կանխատեսում:
- 4) Վտանգերի (ռիսկերի) և զեղչման տոկոսադրույքի ընտրություն:
- 5) Արդյունքում՝ ոչ նյութական ակտիվի շուկայական կամ արդար տնտեսական արժեքի որոշում:

Արդյունաբերական ձեռնարկությունների և նորարարական ոլորտի համար գյուտերի, հայտնագործությունների և արդյունաբերական նմուշների շուկայական արժեքների որոշումը միայն իրավական խնդիր չէ, այլև նաև տնտեսական անհրաժեշտություն: Այս առումով քննարկվող մեթոդաբանության ներդրումը կարող է նպաստել.

- ոչ նյութական ակտիվների հաշվառման թափանցիկությանը,
- կազմակերպությունների միջև արդար մրցակցության հաստատմանը,
- ներդրումային գրավչության բարձրացմանը և ամրապնդմանը,

- ֆինանսական ռեսուրսների ներգրավման հնարավորությունների ընդլայնմանը,
- նորարարական տեխնոլոգիաների ներդրման խթանմանը:

Այսպիսով, հատկապես պետք է կարևորել համակցված մոտեցման կիրառումը, որն իր մեջ կարող է միավորել ՄՍՕ հաշվառման թափանցիկությունը, իրավական պաշտպանվածությունը, տնտեսական գնահատումը և պետական աջակցությունը: Մեթոդաբանության նշված վեկտորով զարգացումը, ինչպես նաև գործնական մեխանիզմների ներդրումը ոչ միայն կապահովեն արդար և հիմնավորված արժեքի որոշում, այլև կձևավորեն նորարարական տնտեսության կայուն զարգացման հիմքեր:

Ստորև աղյուսակի տեսքով առաջարկվում է կազմակերպությունների համար գյուտերի, հայտնագործությունների և արդյունաբերական նմուշների՝ որպես ոչ նյութական ակտիվների գնահատման և կառավարման հիմնարար սկզբունքներ, որտեղ յուրաքանչյուր կետ ներկայացված է հստակ, կոնկրետ առաջարկով և իր կիրառական նշանակությամբ:

Աղյուսակ 1.

Կազմակերպությունների համար գյուտերի, հայտնագործությունների և արդյունաբերական նմուշների՝ որպես ոչ նյութական ակտիվների գնահատման և կառավարման հիմնարար սկզբունքներ

Հիմնական ոլորտ	Առաջարկներ	Կիրառական նշանակությունը
Հաշվառում	Անհրաժեշտ է կազմել գյուտերի, հայտնագործությունների և արդյունաբերական նմուշների վերաբերյալ կենտրոնացված ցուցակ՝ ներառելով իրավական, տնտեսական և կիրառական տվյալները	Ապահովում է տվյալների ամբողջականություն և հեշտացվող կառավարման գործընթացը
ՄՍՕ օգտագործման պայմանագրեր	Պայմանագրերը պետք է կառուցել պարզ ձևաչափով՝ ամրագրելով դրանցից ստացման ենթակա եկամտաբերությունը, իրավական պաշտպանությունը և ճանաչելիությունը	Թույլ է տալիս վերահսկել շահութաբերությունն ու իրավական անվտանգությունը
Շուկայական համեմատություններ	Հավաքագրել նույնատիպ գործարքների վերաբերյալ տվյալները	Հնարավորություն է տալիս ձևավորել մոտավոր շուկայական արժեքը
Եկամտային գնահատում	Կանկատեսել ակտիվից սպասվող եկամուտը տարբեր սցենարներով (զգուշավոր, միջին, բարենպաստ)	Ապահովում է արժեքի ավելի հավասարակշռված և հիմնավորված գնահատումը
Ծախսերի փոխարինման արժեք	Հաշվարկել ակտիվի ստեղծման համար կատարած ծախսերի գումարը, որը կպահանջվեր ակտիվը փոխարինելու համար	Ապահովում է փոխարինման արժեքի իրատեսությունը և ֆինանսական հաշվառման հստակությունը
Տվյալների վրա հիմնված գործիքներ	Ներդնել ավտոմատացված ծրագրեր և գնահատման գործընթացի համար վերլուծական գործիքներ	Արագացնում է գնահատման գործընթացը և նվազեցնում մարդկային գործոնը
Ֆինանսական ռեսուրսների ներգրավում	ՄՍՕ-ն ներկայացնել որպես երաշխիք (գրավ) վարկ կամ ներդրում ներգրավելու նպատակով	Ընդլայնում է ֆինանսական հնարավորությունները՝ ապահովելով լրացուցիչ ռեսուրսներ

Հաշվապահական և հարկային թափանցիկություն	Արտացոլել ոչ նյութական ակտիվների արժեքը ֆինանսական հաշվետվություններում և հարկային հաշվարկներում	Բարձրացնում է ներդրողների վստահությունը, հաշվետվությունների և հաշվարկների հուսալիությունը
Վերջնական նպատակ	Միավորել բոլոր առաջարկները՝ ապահովելով ոչ նյութական ակտիվների արժեքի ճիշտ գնահատումը և կառավարումը	Բարձրացնում է կազմակերպության կապիտալի արժեքը, մրցունակությունը, ներդրումային գրավչությունը և նորարարական զարգացման ներուժը

Ինչ վերաբերում է գյուտի, հայտնագործության և արդյունաբերական նմուշի՝ որպես ոչ նյութական ակտիվների տնտեսագիտական փորձաքննության նպատակներին, ապա հարկ է ընդգծել, որ նախաձեռնողների կողմից առաջադրվող հարցերը հիմնականում ընդգրկված են կրած վնասի պարզման շրջանակում, որն առաջացել է, երբ այն օգտագործվել է առանց գյուտի կամ արդյունաբերական նմուշի իրավունքի սեփականատեր համարվող անձի կամ կազմակերպության կողմից տրված թույլտվության: Փորձաքննություն կարող նախաձեռնվել, երբ գյուտի, հայտնագործության և արդյունաբերական նմուշի արժեքներն անհրաժեշտություն է առաջացել ընդգրկել կազմակերպության հաշվեկշռում, կանոնադրական կապիտալում, ինչպես նաև այն դեպքերում, երբ անհրաժեշտություն է առաջանում ոչ նյութական ակտիվները վաճառել, հեղինակային իրավունքի չափը որոշել, մտավոր սեփականության իրավունքները փոխանցել կամ վաճառել և այլն:

Այստեղ հարկ է դիտարկել գնահատման մոտեցումներում գյուտի, հայտնագործության և արդյունաբերական նմուշի՝ որպես ոչ նյութական ակտիվների շուկայական արժեքների որոշման որոշ էական առանձնահատկություններ:

Ծախսային մոտեցմամբ հաշվարկելու համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել այն բոլոր հնարավոր ծախսերը (Q_8), որոնք կարող են առաջանալ ոչ նյութական ակտիվի հայտնագործման ժամանակ՝ դիտարկելով գումարելիների տեսքով.

$$Q_8 = q_1 + q_2 + q_3 + q_4 + q_5 + q_6 + q_7 + q_8 + \dots + q_n \tag{1}$$

որտեղ՝

- q_1 - տեսական ուսումնասիրությունների հետ կապված ծախսեր,
- q_2 - հետազոտական ծախսեր,
- q_3 - փորձարկումների հետ կապված ծախսեր,
- q_4 - կազմակերպությունների կողմից մատուցված ծառայություններից առաջացած ծախսեր,
- q_5 - նախագծա-նախահաշվային ծախսեր,
- q_6 - գյուտի կամ արդյունաբերական նմուշի գրանցման հետ կապված ծախսեր,
- q_7 - ձևավորման ծախսեր,
- q_8 - դիզայնի ծախսեր,
- q_9 - լաբորատոր ծախսեր,
- q_n - այլ ծախսեր:

Սակայն գնահատման այս մեթոդն ամբողջությամբ չի արտա-ցույցում ոչ նյութական ակտիվի արժեքը, այն արտահայտում է վերջինիս սկզբնական արժեքը, քանի որ հնարավոր չէ պարզել նրա տնտեսական կամ ֆինանսական նշանակությունը կամ արդյունավետությունը տնտեսության մեջ:

Շուկայական մոտեցմամբ հաշվարկելու համար անհրաժեշտ է նկատի ունենալ ոչ նյութական ակտիվի եզակի լինելը կամ նրա յուրահատկությունները (շուկայում միակը լինելը), այն կիրառվում է հատուկ այն դեպքերում, երբ շուկայում առկա է ոչ նյութական ակտիվին բնորոշ լուծումներով և օգտագործվող նյութերով, գործառույթներով և մեկ այլ տեխնոլոգիական լուծումներով ոչ նյութական ակտիվ, սակայն որի դեպքում ստացվում է շատ մոտավոր արժեքը: Ինչպես հայտնի է, շուկայական արժեքը՝ ամենահավանական գինն է, որով ոչ նյութական ակտիվը կարող է վաճառվել բաց շուկայում մրցակցային պայմաններում: Այնուամենայնիվ, որոշ ոչ նյութական ակտիվների համար անհնար է խոսել գործարքի ամենահավանական գնի մասին, քանի որ նման ոչ նյութական ակտիվների շուկան ՀՀ-ում թույլ է զարգացած կամ գործնականում գոյություն չունի:

Եկամտային մոտեցմամբ հաշվարկելու դեպքում ստացվում է ոչ նյութական ակտիվի շուկայական արժեքին բավականին մոտ արժեք, քանի որ ցանկացած ոչ նյութական ակտիվի հիմքում դրված է նրա տնտեսական ներազդեցությունը, այն է՝ խթանել տնտեսությունը շահույթ ստանալու նպատակով: Որքան երկար ժամանակ է օգտագործվում այն, այնքան ավելի մոտ կլինի գնահատված շուկայական արժեքը նրա իրական մեծությանը: Հարկ է նաև նշել, որ եկամտային մոտեցման հիմնական թերությունը կայանում է հաշվարկների համար անհրաժեշտ նախնական տեղեկատվության ստացման դժվարության մեջ:

Ինչպես հայտնի է նախագծերի ֆինանսավորման գնահատման համար առկա են բազմաթիվ մոտեցումներ, որոնք հիմնված են դրամական հոսքերի զեղչման (դիսկոնտավորման) մեթոդի վրա: Առավել հայտնի են կապիտալի միջին կշռված արժեքը (WACC), զուտ ներկա արժեքը (NPV), ներքին եկամտաբերության նորման (IRR) և ներդրումների վերադարձի ժամկետը (PB):

Գյուտերի, հայտնագործությունների և արդյունաբերական նմուշների շուկայական արժեքին մոտարկվող մեծությունները, մասնավորապես, առաջարկվում է որոշել դրամական հոսքերի զեղչման (DCF) մեթոդի կիրառմամբ, հետևյալ սկզբունքով.

$$M_x = CF_1/(1+i) + CF_2/(1+i)^2 + CF_3/(1+i)^3 + \dots + CF_n/(1+i)^n \quad (2)$$

որտեղ՝

M_x – ոչ նյութական ակտիվի մեծությունն է X ժամանակաշրջանում,

CF – դրամական հոսքերի տարեկան մեծությունն է,

i – զեղչման տոկոսադրույքը, որն օգտագործվում է ապա-գայում ստացվող դրամական հոսքերի ներկա արժեքի բերման հաշվարկների համար:

Զեղչման տոկոսադրույքի մեծությունն ուղղակիորեն ազդում է ոչ նյութական ակտիվից

գեներացվող դրամական հոսքերի վրա, այն որպես փոփոխական մեծություն կախված է մի շարք գործոններից՝ ոչ նյութական ակտիվի տեսակից, ստեղծման համար կատարված ներդրումներից, վերաֆինասավորման մեծությունից, կազմակերպության շահութաբերությունից, ընտրված ժամանակահատվածում արժեզրկման մեծությունից, սեփական կապիտալի մեծությունից, շահութահարկի դրույքաչափից և այլն:

Գյուտի, հայտնագործության և արդյունաբերական նմուշի շուկայական արժեքն առաջարկվում է որոշել ստորև ներկայացվող **բանաձևային մոդելի** օգնությամբ՝ հաշվի առնելով նախորդ ժամանակաշրջանների դրամական հոսքերի միջին թվաբանականը, ինչպես նաև ապագա ժամանակաշրջաններին կանխատեսվող դրամական հոսքերը և ոչ նյութական ակտիվի վրա կատարված ծախսերը:

$$DCF = \frac{C - F_t}{(1 + i)^t} \tag{3}$$

$$C = \frac{\sum_1^z c^z - \sum_1^n c^n}{X} \tag{4}$$

որտեղ՝

C – գեներացված դրամական հոսքերի միջին մեծությունն է,

c^n – հայտնագործման տարվան նախորդող ժամանակաշրջանների ընթացքում գեներացված դրամական հոսքերի գումարային մեծությունն է,

c^z – հայտնագործման տարվան հաջորդող (ապագա) ժամանակաշրջանի դրամական հոսքերի գումարային մեծությունն է (նոր ակտիվի դեպքում՝ կանխատեսվող դրամական հոսքերը):

X – անցյալ և ապագա դիտարկվող ժամանակաշրջանների ընդհանուր թիվը,

F_t – ոչ նյութական ակտիվի ներդրման և հետագա օգտագործման ընթացքում կատարվող անհրաժեշտ կամ լրացուցիչ ծախսերն են t ժամանակաշրջանում,

i – զեղչման տոկոսադրույքն է:

Բանաձև (4)-ն արտահայտում է ոչ նյութական ակտիվից գեներացվող դրամական հոսքերի դինամիկ փոփոխությունը, որը հաշվարկվում է՝ որպես ապագա կանխատեսվող և անցյալում արձանագրված դրամական հոսքերի տարբերության և դիտարկվող ժամանակաշրջանների թվին բաժանման արդյունք: Այսինքն, ստացվում է կանխատեսվող աճի տեմպը (incremental cash flow), որը և, ըստ ժամանակաշրջանների քանակի, միջինացվել է (աճը՝ մեկ ժամանակաշրջանի կտրվածքով):

Բանաձև (3)-ը կարող է համալրվել բանաձև (4)-ից ստացված C-ով՝ ընկալվելով որպես տարեկան կանխատեսվող աճի չափ: Այս դեպքում բանաձևային մոդելում կարելի է ներառել հետևյալ հավասարությունը:

$$C_t = C_0 + t \cdot \frac{\sum c^z - \sum c^n}{X} \tag{5}$$

Այսինքն, յուրաքանչյուր տարվա կանխատեսվող դրամական հոսքը հաշվվում է՝ ելնելով սկզբնական արժեքից և տարեկան աճի միջին չափից: Այնուհետև C_t -ը ներառվում է DCF հաշվարկում:

$$V_0 = \sum_{t=1}^T \frac{(C_0 + t \cdot C) - F_t}{(1+i)^t} \quad (6)$$

Այս մոտեցումը թույլ է տալիս հաշվի առնել ոչ միայն ընթացիկ դրամական հոսքերի մակարդակը, այլև դրանց աճի կանխատեսումը, ինչը կարող է համարվել որպես DCF մոդելի բարելավված տարբերակ:

Ինչպես հայտնի է զեղչման (դիսկոնտավորման) բանաձևերում ցուցանիշների ստացման բարդության առումով իր ուրույն տեղն ունի զեղչման տոկոսադրույքի որոշումը:

Առաջարկվող բանաձևային մոդելում զեղչման տոկոսա-դրույքի ստացումը հարկ է նույնացնել ընկերության կապիտալի միջին կշռված արժեքի (WACC) որոշմամբ՝ ընկերության կողմից գյուտի, հայտնագործության և արդյունաբերական նմուշի՝ որպես ոչ նյութական ակտիվի ներդրման նախագծի ֆինանսավորման և հետագա արդյունավետության գնահատման համատեքստում:

Ավանդական WACC-ը, ինչպես հայտնի է, ներկայացնում է պարտքային և սեփական կապիտալների համակցությունը՝ հետևյալ կերպ [10].

$$\text{WACC} = w_d k_d (1-T) + w_e k_e \quad (7)$$

որտեղ՝

w_d -ն և w_e -ն համապատասխանաբար ներկայացնում են նախագծի ֆինանսավորման մեջ պարտքային և սեփական կապիտալի բաժինները,

T - շահութահարկի դրույքաչափը (արտահայտված միավորով),

k_d - փոխառու կապիտալի շուկայական արժեքը (բանկային տոկոսադրույքը),

k_e - սեփական կապիտալի շուկայական (պահանջվող) շահութաբերության տոկոսադրույքը (սովորաբար կիրառվում են՝ զուտ շահույթի և սեփական կապիտալի հարաբերությունը):

Այսպիսով, առաջարկվող մոդելը հիմնված է եկամտային մոտեցման սկզբունքի վրա, որի էությունը կայանում է ոչ նյութական ակտիվից առաջացող ապագա դրամական հոսքերի ներկայացման և զեղչման մեջ՝ հաշվի առնելով դրանց դինամիկան և կանխատեսվող աճը: Այդ նպատակով բերված բանաձևերի համակցված կիրառումը հնարավորություն է տալիս ոչ միայն գնահատել տվյալ ակտիվի ներկայիս եկամտաբերությունը, այլև արտացոլել դրամական հոսքերի զարգացման միտումները ժամանակի ընթացքում:

Եզրափակելով՝ անհրաժեշտ է նշել, որ ոչ նյութական ակտիվների շուկայական արժեքի որոշման առաջարկվող բանաձևային մոդելը, հիմնված դրամական հոսքերի դինամիկ փոփոխության և զեղչման համակցված կիրառման վրա, ունի գործնական նշանակություն՝ հատկապես կիրառական մեթոդաբանության առումով: Այն հնարավորություն է տալիս հաշվապահական և ֆինանսատնտեսագիտական փորձաքննությունների շրջանակներում

արդյունավետորեն գնահատել գյուտի, հայտնագործության և արդյունաբերական նմուշի շուկայական արժեքները՝ ապահովելով հաշվարկների ամբողջականությունը, կանխատեսումների հիմնավորվածությունը, ինչպես նաև համադրելի արդյունքների ստացումը միջազգային գնահատման ստանդարտներով սահմանված սկզբունքներին համապատասխան:

Գրականության ցանկ

1. 1) Petty, R., & Guthrie, J. (2020). Intellectual capital literature review: Measurement, reporting and management. *Journal of Intellectual Capital*, 1(2), 155–176. DOI: <https://doi.org/10.1108/14691930010348731>,
- 2) Sveiby, K. E. (2010). Methods for measuring intangible assets. *Journal of Intellectual Capital*, 1(1), 68–84. DOI: <https://doi.org/10.1108/14691930110385932>,
- 3) Lev, B. (2019). *The End of Accounting and the Path Forward for Investors and Managers*, Wiley.
2. Bontis, N. (2018). Intellectual capital: An exploratory study that develops measures and models. *Journal of Management Studies*, 36(1), 63–74. DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-6486.00078>
3. Lev, B., & Gu, F. (2016). *The End of Accounting and the Path Forward for Investors and Managers*. John Wiley & Sons.
4. Мамиконян К.О. Особенности оценки рыночной стоимости объектов интеллектуальной собственности при проведении судебных экспертиз / Теория и практика судебной экспертизы. 2019. Том 14. № 2. С. 128–135. DOI: <https://doi.org/10.30764/1819-2785-2019-14-2-128-135>.
5. Henri_Hussink, Tatiana_King, John_Dumay, Erik_Steinhöfel, Accounting for intangibles: a critical review // *Journal of Accounting Literature* (8 February 2024), DOI: <https://doi.org/10.1108/JAL-05-2022-0060>.
6. Kaoutar Benmoumen, Abdelkader Charba, Valuation of Intangible Assets under IAS/IFRS: Accounting Challenges and Perspectives // *International Journal of Accounting, Finance, Auditing, Management and Economics – IJAFAME*, DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14927687>.
7. Tomohiro Yamaguchi, Intangible Asset Valuation Model Using Panel Data // *Asia-Pacific Financial Markets*, Volume 21, March 2014, DOI: <https://doi.org/10.1007/s10690-014-9181-z>.
8. Darya Dancaková, Jozef Glova, The Impact of Value-Added Intellectual Capital on Corporate Performance: Cross-Sector Evidence // *Risks* 2024, 12. 151. DOI: <https://doi.org/10.3390/risks12100151>.
9. Atika Nashirah Hasyati, Adhi Kurniawan, Measuring Intangible Assets Using Parametric and Machine Learning Approaches // *BPS – Statistics Indonesia* (2022). URL: <https://arxiv.org/pdf/2212.03025>.
10. Shigufta Hena Uzma, J.P. Singh, Naveen Kumar, Discounted Cash Flow and Its Implication on Intangible Valuation, *Global Business Review*, 11, 3 (2010): 365–377, DOI: <https://doi.org/10.1177/097215091001100304>.

ВОПРОСЫ ПРИКЛАДНОЙ МЕТОДОЛОГИИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ СТОИМОСТИ ИЗОБРЕТЕНИЙ, ОТКРЫТИЙ И ПРОМЫШЛЕННЫХ ОБРАЗЦОВ КАК НЕМАТЕРИАЛЬНЫХ АКТИВОВ

Мамиконян К.О., Галстян Э.Л.

Оценка рыночной стоимости изобретений, открытий и промышленных образцов (полезная модель, рационализаторское предложение, микросхема, дизайн) как нематериальных активов, несмотря на всю свою сложность, включает в себя не только расчет финансовых показателей, но и прогнозирование, связанное с жизнеспособностью технологических инноваций, рыночным спросом, правовой защитой и экономической эффективностью.

В этом контексте цель инициирования бухгалтерских и финансово-экономических экспертиз заключается в исследовании проблем, связанных с формированием справедливой экономической стоимости нематериальных активов, максимально приближенной к рыночной, их адекватным отражением в составе активов организации, а также обеспечением прозрачности формирования стоимости компании с точки зрения инвестиционной привлекательности.

На фоне представленных подходов данное исследование направлено на рассмотрение отдельных вопросов прикладной методологии определения стоимости нематериальных активов, принадлежащих промышленным предприятиям. В этом контексте предлагаемая формульная модель (комбинированное применение формул) позволяет не только оценить текущую доходность данного актива, но и отразить тенденции развития денежных потоков во времени. Основанная на динамическом изменении и дисконтировании денежных потоков, она имеет практическое значение, особенно с точки зрения прикладной методологии.

Ключевые слова: нематериальный актив, изобретение, открытие, промышленный образец, оценка, определение стоимости, формульная модель, экономическая экспертиза.

ISSUES OF APPLIED METHODOLOGY FOR DETERMINING THE VALUE OF INVENTIONS, DISCOVERIES, AND INDUSTRIAL DESIGNS AS INTANGIBLE ASSETS

Mamikonyan K., Galstyan E.

The assessment of the market value of inventions, discoveries, and industrial designs (utility model, rationalization proposal, microchip, design) as intangible assets, despite its complexity, involves not only the calculation of financial indicators but also forecasting related to the viability of technological innovations, market demand, legal protection, and economic efficiency.

Within this framework, the purpose of initiating accounting and financial-economic examinations lies in the study of issues related to the formation of a fair economic value of intangible assets, as close as possible to their market value, their full and accurate reflection within the organization's assets, and consequently, ensuring transparency in the company's value formation from the perspective of investment attractiveness.

Against the background of the approaches presented, this research attempts to examine certain issues of applied methodology for determining the value of intangible assets owned by industrial enterprises. In this context, the proposed formula-based model (combined use of formulas) makes it possible not only to assess the current profitability of a given asset but also to reflect the trends in the development of cash flows over time. Based on the dynamic variation and discounting of cash flows, it has practical significance, particularly in terms of applied methodological use.

Keywords: *intangible asset, invention, discovery, industrial design, valuation, value determination, formula-based model, economic expertise.*

Ներկայացվել է խմբագրության 14.02.2025

Ընդունվել է տպագրության 08.09.2025